

הערכה ותיאור של צילום בארכיונים בישראל לאור הפרדיגמה הפוסט-מודרנית בארכיונות / קארין אליהו

תקציר

מחקר זה ביקש לענות על צורך בבדיקה אמפירית של ההערכה והתיאור של צילום בארכיונים בישראל לנוכח שינויים פרדיגמטיים בתאוריה של הארכיונות. סקירת הספרות בתחום העלתה עיסוק ביקורתי רב בגישות להערכה ותיאור של צילום הקיימות בארכיונים; נמתחה ביקורת על העמדה המשמורתית ההיסטורי-צנטרית שארכיונאים מחזיקים בבואם לטפל בצילום בארכיון. הועלו החלופות העכשוויות לעמדה זו שמושפעות מהמחשבה הפוסט-מודרנית: גישות אלו מסיטות את הדגש בהערכה ובתיאור צילום מהרשומות כשלעצמן אל נסיבות היווצרותן ומעניקות לארכיונאים תפקיד פעיל בהבניית זיכרון בצד שימור העדויות. כמו כן, הועלו בספרות המחקר הצעות להתאמות מתודולוגיות שמבקשות להתמודד עם המורכבות של הרשומה הצילומית, כמו הדיפלומטיקה החדשה.

המחקר התחקה הן אחר התפיסה של הצילום כרשומה ארכיונית בקרב הארכיונאים בישראל, הן אחר הטיפול בו בארכיונים למעשה והן אחר היחס של הארכיונאים לתאוריות ארכיוניות פוסט-מודרניות שעוסקות בצילום. אוכלוסיית המחקר כללה תשעה ארכיונאים בתפקיד בכיר שרואיינו במשך שנת 2015 במקומות שונים בארץ. במחקר ננקטה שיטת מחקר איכותנית באמצעות ריאיונות חצי מובנים וניתוח תוכן רשומות התיאור של צילום.

ניתוח תוכן קטגוריאלי שנעשה בתמלילי הריאיונות העלה כי אפשר לזהות 17 קטגוריות מרכזיות, וניתוח רשומות התיאור הניב 16 קטגוריות. הקטגוריות משני כלי איסוף הנתונים קובצו יחדיו בפרק הדיון לארבעה נושאים מרכזיים: תפיסת זהות הארכיונאי כמתווך ניטרלי ורשומת הצילום כעדות היסטורית; הטיפול ברשומת הצילום כדימוי טקסט; הטיפול ברשומת הצילום כמדיום מיוחד; היחס לפרדיגמה הפוסט-מודרנית: רשומת הצילום כעדות צרה שפונה לקהל משתמשים רחב.

הממצאים מצביעים על פער בין התאוריה לעשייה כמו שנמצא בסקירת הספרות; נראה שהגישה המקובלת להערכה ולתיאור צילום בארכיון היא עדיין משמורתית במידה רבה ומושפעת מתחום הספרנות. נמצא שהמיקוד של רוב המרואיינים בטיפול בצילום בארכיון הוא בשימור פיזי של התצלומים, בזיהוי הפרטים ההיסטוריים בתוכן התצלום הבודד ובשמירה על זכויות יוצרים, בלי לעסוק בייחודיות של הצילום כאמצעי תקשורת. מצד אחר, נמצא שתהליכים יסודיים

בהפיכת פריט מידע לרשומה ארכיונית, כמו תיעוד ההקשר שבו הרשומה נוצרה והנסיבות שבהן השתמשו בה והצורה הפיזית המקורית שלה, מיושמים באופן מצומצם או לא מיושמים כלל ביחס לצילום. במילים אחרות, לפי הממצאים נראה שרכיב התוכן ברשומות הצילום הוא החשוב ביותר בארכיונים שנבדקו, ואילו העיסוק בהקשר ובצורה הוא שולי בלבד.

עם זאת, נראה כי יש גם נטיות שמתאימות לשינויים שתוארו במחקר: גם בריאיונות וגם בניתוח רשומות התיאור נמצאה גישה "מכניסת אורחים", שמעניקה חשיבות רבה לציבור המשתמשים ובכך עשויה לייצג את ההצדקה החברתית לארכיון. נוסף לזאת, הממצאים מצביעים על קיום של ארכיון כוללני בכל הארכיונים שנבדקו, הן מבחינת העירוב בין סוגי ארכיון (ציבורי ואישי) והן מבחינת השילוב של הצילום (וצורות מסמכים אחרות) עם מסמכים כתובים. ממצא זה גם הוא תומך בהצדקה החברתית לארכיון ובחשיבותו לזיכרון הקולקטיבי. עוד נמצא כי בכל הארכיונים שנבדקו יש מגמת התמקצעות בכל הנוגע לאחידות התיאור, וברובם ככולם יש שימוש בתקני תיאור בינלאומיים, בדרך כלל בשילוב של התאמות לצרכים ספציפיים.

ממצאי המחקר אפשר לגזור כמה המלצות יישומיות; מוצע להרחיב את הידע בנושא הערכת צילום ולשלב תהליך חשוב זה בשגרת העבודה. מוצע להשתמש במתודולוגיות הערכה ותיאור מותאמות לצילום כמדיום, שיאפשרו לשמר טוב יותר את המשמעות המורכבת של תצלומים. מצד אחר, מוצע לטייב את תיעוד התהליכים הארכיוניים היסודיים של הצילום כרשומה ארכיונית, בעיקר אשר לשמירת עקרון המוצא ושיקופו ברשומות התיאור. בהמשך לכך מוצע להבהיר את מושג הפונקציה בקשר לצילום וללמוד ולהטמיע את התקן לתיאור פונקציונלי (ISDF). אלה עשויים לסייע בהבנה טובה יותר של ההקשר שבו רשומות צילום נוצרות. לבסוף, מוצע להעשיר את ההכשרה הארכיונית בתחום התקשורת החזותית ולטפח את האוריינות החזותית של הארכיונאים שעוסקים בחומרים חזותיים, ובייחוד בצילום.

מספר מיון בספרייה:

A016 אלי.הע תשע"ז

מספר מערכת:

002455725